

Az önálló községi könyvtárak helyzete a nagyközséges megyékben

Az önálló helyiséggel és főoglalkozású könyvtárossal rendelkező községi könyvtárat azért tarthatjuk *közművelődési könyvtárhálózatunk egyik legfontosabb tagjának*, mert a nagyobb községek könyvtári ellátásának folyamatosságát és viszonylagos teljességét elsősorban ez a könyvtár típus teszi lehetővé.

E könyvtár típus országos fejlődése közismert, és az is általánosan elfogadott tény, hogy nagymérvű megerősödését az 1960-ban bekövetkezett tanácsi kezelésbe adástól számíthatjuk. Ettől az időponttól napjainkig a főoglalkozású munkaerővel működő községi könyvtárak száma 66-ról 207-re emelkedett. A fejlődés azonban nemcsak eredményeket hozott, hanem *új problémákat* is felvetett, melyeknek megoldása a könyvtárügy fontos feladata.

Az alábbiakban az önálló községi könyvtárak jól körülhatárolható, jellegzetes típusát: a nagyközséges megyék önálló könyvtárainak általános helyzetét elemezzük, négy megye — Békés, Hajdú, Pest, Szolnok — önálló községi könyvtárainak 1966. dec. 31-i helyzete és adatai alapján.

Vizsgálódásunk nem terjedt ki a könyvtárak állománygyarapítási, tartalmi és propaganda-munkájának részleteire, így ezek elemzését nem tekintettük feladatunknak. Saját tapasztalataink alapján azonban igyekeztünk egy-egy részterület fontosabb összefüggéseire, tipikus vonásaira rávilágítani és ezekre beszámolóinkban utalni.

Az érintett megyék általános képe

A négy megye gazdasági, társadalmi viszonyai között több a hasonló, mint az elütő vonás. Mindegyik — Pest megye legészakibb részének kivételével — jellegzetesen alföldi, mezőgazdasági megye, kevés iparral és nagy határú falusi, tanyai településekkel. Az ország lakosságának 22,3%-a él ezekben a megyékben. Népsűrűségük — Pest megye kivételével — alacsony, s bár a természetes szaporodás tekintetében Hajdú országosan a 3., Pest pedig a 7. helyen áll, ez utóbbi kivételével a lakosok száma — a nem kielégítő iparosítás következtében — csökkenő tendenciát mutat; mindenütt erős a *városba áramlás* és nagy mérvű az *ingázás*.

A statisztikai adatok szerint ezek a megyék — a mezőgazdasági beruházást kivéve, amiben Pest túlszárnyalja, Békés eléri az országos átlagot — minden gazdaságilag, kereskedelmileg fontos mutatóban *lényegesen elmaradnak* az országos színvonaltól.

A gazdasági helyzettel szoros összefüggésben a kulturális mutatók is súlyos problémákat tükröznek, bár itt a hagyományok és más helyi sajátosságok tovább színezik a képet.

A legfontosabb könyvtári mutatók, 1000 lakosra számítva, a következők (csak a tanácsi kezelésű községi könyvtárak 1966. évi adatai):

	Könyvállomány	Olvasó	Forgalom
Békés	1291	165	5000
Hajdú	1283	183	4178
Pest	888	117	3297
Szolnok	1827	197	5546
Országos	1406	184	4267

Már itt meg kell jegyezni, hogy Békés és Szolnok megye a hálózatfejlesztés és az építés terén lényegesen többet ért el, magasabb fokon áll, mint Hajdú és Pest.

A vizsgált megyék közül sajátos problémáival kiemelkedik Pest megye. A főváros vonzása következtében a lakosság száma rendkívül erős ütemben növekszik, amivel különösen a kulturális beruházások nem tudnak lépést tartani. Míg 1960 és 1965 között Szolnok megye *lakosainak száma* 15, Békésé 18, Hajdúé 21 ezer fővel *csökkent*, addig Pesté 55 ezerrel (7%-kal) növekedett. A kulturális igény és ellátottság szempontjából ezt a helyzetet még tovább bonyolítja az, hogy a Pest megyébe áramlók nagy százaléka a fővárosba jár dolgozni — többnyire mint segéd munkás —, így szabad ideje egyáltalán nincs vagy kevés; kulturális igénye is kialakulatlan, illetve alacsony.

A Jászkesi (Szolnok m.) Községi Könyvtár

Mindez arra int, hogy az országos tervezésnél és a központi támogatások elosztásánál a sajátos helyzetükből eredően az átlagtól lényegesen eltérő megyéket — jelen esetben Pestet és Hajdút — kiemelten, illetve egyedien kell kezelni.

A könyvtárak működési feltételei

A 92 vizsgált könyvtárból 1956-ig mindössze 20 kapott főfoglalkozású munkatársat, Szolnok megyében ez az arány eléri a 42%-ot. A főhivatású könyvtárosok alkalmazása szakaszosan történt, de nagyobb méreteket csak 1963-ban öltött. A négy megye önálló községi könyvtárainak fele mindössze ötéves vagy ennél fiatalabb. Úgy véljük, hogy a problémák nagy része a főfoglalkozású *könyvtárosok késői alkalmazására* vezethető vissza. Ugyanis korábról tetemes elvégzetlen munka maradt (katalógusépítés, folyamatos gyarapítás stb.), másrészt, mert a főhivatású könyvtáros alkalmazása óta eltelt aránylag rövid idő alatt a községi könyvtárak munkarendje és személyi stabilizálódása csak lassan haladt előre.

Elhelyezés, berendezés

A könyvtárak nagyobbik hányada — 52,1%-a — művelődési házakban kapott helyet, csaknem 20%-a önálló épületben, a többi egyéb helyen. A művelődési házban való elhelyezés Hajdúban a leggyakoribb (62%), Békésben és Pest megyében ritkább (48%). A 92 könyvtár összes alapterületéből 12 000 m² hiányzik ahhoz, hogy a normatáblázatban megjelölt alsó határt elérje. Átlagosan Pest megyében 161, Hajdúban 136, Békésben 119, Szolnokban 113 m² hiány mutatkozik egy-egy könyvtárban!

Az önálló épületben elhelyezett könyvtárak alapterületének nagysága közelíti meg legjobban a kívánalmakat, és a művelődési házakban levőké tértől leginkább. Ez a véleményünk szerint rendkívül fontos adat arra hívja fel a figyelmet, hogy az eddigi elképzelés ellenére *a művelődési ház és a könyvtár összeépítése nagyobb községek esetén a könyvtár számára már a beköltözés pillanatában hátrányos*, nem is szólván arról, hogy növekvő állományának elhelyezésére a későbbiekben egyáltalán nincs lehetősége. Így az irányelvekben a két intézmény egybeépítésétől várt hatékonyabb művelődési munka a gyakorlatban — mindenekelőtt a beruházási, tervezési hiányosságok s a szűkös anyagi fedezet miatt — kevés kivételtől eltekintve nem valósulhatott meg.

Az elhelyezéshez hasonlóan sok kívánni valót hagy maga után a könyvtárak berendezése is. A könyvtárak 18%-a jól, 38%-a közepesen 44%-a rosszul van ellátva

bútorokkal. Az átlagon belül Szolnok és Békés megyében jobb, Pest, valamint Hajdú megyében rosszabb a helyzet.

Felszerelés

A könyvtárak munkáját nagymértékben befolyásolja és meghatározza, hogy a könyveken és folyóiratokon kívül milyen egyéb, szükséges felszereléssel rendelkeznek: van-e diavetítője, telefonja, írógépe stb. Szinte hihetetlennek látszik, de a 92 önálló községi könyvtár 28%-ában *semmilyen felszerelés nincs*. Diavetítővel a könyvtárak 35, telefonnal 21, írógéppel 29, rádióval 22, lemezjátszóval 2%-a rendelkezik. A különbségek itt is lényegesek. Hajdú 21 könyvtárából például 13-ban semmi nincs, telefonnal 3, írógéppel 2 rendelkezik, míg Szolnokban nincs olyan könyvtár, amelynek legalább egy diavetítője ne lenne, s írógéppel is rendelkezik a könyvtárak majdnem 50%-a. Aligha kell hangsúlyozni, hogy milyen hátrányokat jelent a feldolgozó és propaganda-munkában az írógép hiánya, vagy a tájékoztatás és a kapcsolattartás szempontjából mennyire nélkülözhetetlen a telefon, és így tovább.

Költségvetés

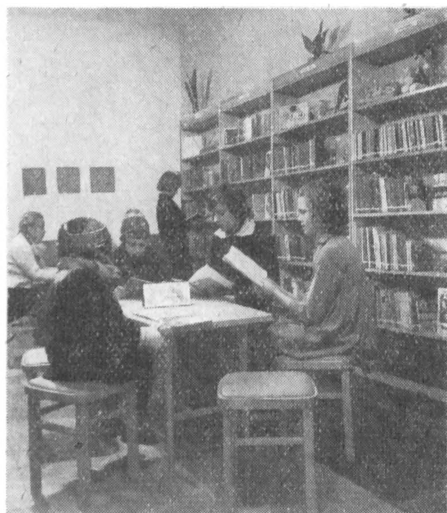
Ahhoz, hogy a könyvtárak költségvetéséről megbízható képet kapjunk, külön felmérést kellett volna végeznünk. Annyit azonban a jelenlegi vizsgálatok alapján is sikerült megállapítanunk, hogy a *költségvetési keretek aránytalanok és esetlegesek*, a községek lélekszámával fordított arányban állanak.

Békésben az egy lakosra jutó legmagasabb költségvetési keret 12,8 Ft, a legalacsonyabb 3,4 Ft. Hajdúban 11 illetve 4,5; Pest megyében 14,5 és 3; Szolnok megyében 12,8 és 6,3 Ft között mozog, tehát itt is Szolnok megye helyzete látszik a legkiegyensúlyozottabbnak.

Hasonló a helyzet az egy lakosra jutó könyvbeszerzési kerettel is, amely az 1967-es országos adatok szerint (az összes községek vonatkozásában) Szolnokban 2,4; Békésben 1,7; Hajdúban 1,6; Pest megyében 1 Ft. Ez kiegészül az egyéb forrásból származó összegekkel — amelyek különösen Hajdúban magasak —, de a tervszerű állománygyarapítás alapja csak a költségvetésben biztosított összeg lehet.

Személyi ellátottság, szakképesítés

A második ötéves terv előírta, hogy minden 5000 lakoson felüli községben főfoglalkozású könyvtáros legyen. Ezt a tervet teljesíteni tudtuk, sőt a vizsgált 92 önálló könyvtárral — egyben főfoglalkozású könyvtárossal — rendelkező községből 20-nak a lélekszáma 5000 alatt marad. 27 községben már egy vagy két részfoglalkozású könyvtáros is dolgozik. Ez az eredmény bizvást jónak mondható, bár itt is nyugtalanító az aránytalanság. Szolnok megyében például a 3600 lakosú Jászfákóhalma községi könyvtára egy főfoglalkozású és egy részfoglalkozású könyvtárossal működik, ugyanakkor a 7900 lakosú Jászládány csak egy főfoglalkozásúval,

A Dobozi (Békés m.) Községi Könyvtárban. A jobboldali képen a gyermekkönyvtár (MTI Fotó — Fehérvári Ferenc felvétele)

A felnőtt kölcsönző az Erdi Könyvtárban (MTI Fotó — Bereth Ferenc felv.)

a 8—9000-res lélekszámú Pest megyei községek könyvtárainak zöme szintén. Vagyis a korábban 5000 és az újabban 3000 lakosra szabott *alkalmazási norma hátrányos helyzetbe hozta a nagyobb községeket*, ahol a nagy lélekszámú olvasótábor pusztá kiszolgálása (könyvcseréje) is teljesen kitölti a hivatásos könyvtáros munkaidejét. Ezért a személyi ellátottság mértékét minden esetben az olvasók számához is kellene viszonyítani.

Közismert tény, hogy a főoglalkozású könyvtárosok alkalmazásának időszakában még alig rendelkezünk képezett könyvtárossal, s a szakképzési rendelet ellenére mindmáig csak részben sikerült megoldani a községi könyvtárak szakképzett könyvtárosokkal való ellátását. A 92 könyvtárosból mindössze 42,5% rendelkezik az előírt középfokú képezéssel, alapfokú képezése van 26%-nak, képezés nélküli 31,5%, s csaknem 10%-nak még az érettségije sincs meg.

A könyvtárosok szakképzettségéről, illetve iskolai végzettségéről a következő képet kapjuk:

	Iskolai végzettség			A szakképzettség foka			
	általános iskolai	középiskolai	egyetemi	alap	közép	felső	semmi
Békés	19,0	81,0	—	28,5	40,9	—	30,6%
Hajdú	4,7	95,3	—	—	59,1	—	40,9%
Pest	12,9	80,6	6,5	41,9	19,3	3,2	35,6%
Szolnok	—	94,8	5,2	21,0	63,3	—	15,7%

Aligha kell bizonygatni, hogy a szakképzés megléte csak részben fejezi ki, hogy a könyvtáros mennyiben alkalmas vagy alkalmatlan erre a pályára. Helyi, de más megyei tapasztalatok is azt mutatják, hogy *a jelenlegi községi könyvtárosoknak kb. 25%-a mondható jó munkaerőnek, 40%-a megfelelő, s a legóvatosabb becslések szerint is 35%-a — szakképzettséggel vagy anélkül — alkalmatlan erre a pályára.*

Úgy látszik, hogy a Debrecenben és Szombathelyen folyó középfokú könyvtáros-

képzés — több fogyatékosága miatt — nem tudja megfelelő mértékben megoldani a községi könyvtárak ellátását szakképzett könyvtárosokkal. Ezért a képzés szakosítása, valamint a levelezők keretszámának emelése feltétlenül szükségesnek látszik.

Fizetés

A képzés színvonala mellett az is nagymértékben alakítja a kiválasztódást, hogy milyen fizetést kaphatnak a könyvtárosok. Erről bővebben nem szükséges szólnunk, mivel *Podonyi András* cikke (*Könyvtáros*, 1967. 7. sz.) minden fontos problémára rámutatott, s az ő megállapításaival a mi felméréseink teljesen egybevágunk. Csak azt húznánk ismételtten alá, hogy a könyvtárosok fizetése, valamint a munkában eltöltött idejük és szakképesítésük között nincs egyértelmű összefüggés, lényeges béremelésre pedig nincs semmi biztosíték.

A vizsgált megyék könyvtárosainak átlagfizetése az országosan kialakult 1600 Ft alatt marad: Békésben 1377, Pest megyében 1453, Hajdúban 1460, Szolnokban 1570 Ft. Ezen belül azonban olyan ellentmondások találhatók, hogy míg a középfokú szakképesítéssel rendelkezők 16%-ának fizetése 1400 Ft alatt marad, addig a képesítés nélküliek 58,6%-ának a bére 1400 Ft fölött van.

A *bérezésben mutatkozó aránytalanság*, valamint a képesítés hiánya, a rossz munka- és lakáskörülmények következtében a községi könyvtárakban gyakori a személycsere. Ennek mértéke megyénként eltérő képet mutat:

	A cserélődés átlaga (fő)	Nem volt cserélődés a község könyvtárak %-ában
Békés	2,3	33,3
Hajdú	2,6	23,8
Pest	1,8	10,0
Szolnok	2,1	31,5

A legtöbbet azonban talán az az adat mondja, hogy a 92 könyvtár közül 15-ben az *első főfoglalkozású könyvtáros alkalmazása óta minden évben változott a könyvtáros személye*.

A tanácsok könyvtárirányító tevékenysége

A községi könyvtárak tanácsi kezelésbe adása számottevő fejlődést eredményezett, mindenekelőtt a működési feltételek bővülésében és megerősödésében. Ez a fejlődés mégsem problémamentes. A könyvtárosi fizetések aránytalansága és stagnálása, a képesítési rendelet nem kellő erélyű betartása és betartatása, a költségvetési keretek esetlegessége sok helyen súlyos gondot okoz. A vizsgált községekben évente egyszer — egyik-másik helyen félévenként — a könyvtárak vb-ülésen számolnak be a munkájukról. A beszámoló középpontjában többnyire az olvasómozgalom áll, egyéb kérdésekkel ritkán foglalkoznak, s ennek megfelelően a határozatok is az olvasószolgálati munkára vonatkoznak. Sok helyes határozat mellett néhol olyan olvasómozgalmi célokat is kitűznek, melyek sem az országos tervekkel, sem az adott könyvtár teljesítőképességével nem állnak arányban. A vb-beszámolókkal ellentétben ritkán szerepel a könyvtár munkája a tanácsülések napirendjén. Véleményünk szerint a községi tanácsok könyvtárirányító tevékenységében mutatkozó problémák szorosan összefüggenek a *járási könyvtárak szervezeti gyengeségével és szűk intézkedési jogkörével*, a hálózati (szakfelügyeleti) funkció körének jogi, hatásköri tisztázatlanságával.

A könyvtárosok munkája

A vizsgált községi könyvtárak adatai szerint Szolnok megyében 1636, Békésben 1140, Hajdúban 1137, Pest megyében 847 kötet könyv jut 1000 lakosra. Az állományból Szolnokban 31, Hajdúban 25,4, Békésben 27,6, Pest megyében 26,7% az ismeretterjesztő és szakanyag.

A megyéken belül 30—35%-os eltérés mutatkozik, ami arra enged következtetni, hogy az állománygyarapítás meglehetősen tervszerűtlen, s az ismeretterjesztő állománycsoport nagyságát többnyire véletlen és esetleges tényezők alakítják ki.

Állományalakítás

Közvetlen tapasztalataink — s nem egy országos elemzés adatai is — azt bizonyítják, hogy az állományalakítás színvonala távolról sem megnyugtató, sem a folyamatosság, sem a belső arányok, sem a példányszám tekintetében. Az állománygyarapítási tevékenység *felületessége* kifejezésre jut abban is, hogy a könyvtárak

évi munkatervében nem, vagy alig kap helyet az állományalakítási terv, s mint közismert, szinte sehol sincs gyűjtőköri tervezet. A gyűjtőköri elvek rögzítésének hiánya a gyakori személycserék miatt is töréseket és hézagokat okoz a gyűjteményben. De ezeken a tényeken felül arra is rá kell mutatnunk, hogy a közművelődési könyvtárakban állományalakításról (gyarapítás és apasztás párhuzamos munkája) általában nem beszélhetünk, mivel törlésekre csak rongálódás címén van lehetőség. Így a könyvtárak állománya folyamatosan *belső torzulást* szenved, főleg az ismeretterjesztő és szakkönyvek vonatkozásában. Az átdolgozott és bővített kiadások folyamatos megvétele részben máris felduzzasztja, s a jövőben még inkább föl fogja duzzasztani a könyvtárak ismeretterjesztő anyagát a többi állományrészek rovására.

A könyvellátottsághoz hasonlóan eltérő nagyságú és esetleges a könyvtárak *folyóirat állománya* is: Békésben 26,2; Szolnokban 22,3; Hajdúban 17,9; Pest megyében 12,4 folyóirat jut egy településre, holott a Könyvtártudományi és Módszertani Központ mintajegyzéke szerint a heti 12 órát nyitvatartó községi könyvtáraknak is már kb. 15—20 periodikával kellene rendelkezniük.

Az azonos nagyságú községi könyvtárak periodika ellátottságában is igen nagy ingadozások tapasztalhatók. Békésben az egyik 7000 lakosú községben 59, a másikban 14, Hajdúban 31 illetve 15, Pest megyében az egyik 5000 lakosú községben 40, a másikban 4 periodika jár stb. Arról nem tudtunk képet alkotni, hogy a megrendelt periodikák összetétele megfelelő-e, azonban az világosan kiderült, hogy *a helybenolvasási lehetőség nem határozza meg a megrendelt periodikák számát!* Van olyan könyvtár, ahova 57 periodika jár, de a helybenolvasási férőhelyek száma *kettő!* — és megfordítva: a 10—15 férőhely ellenére sincs ennél több hírlap és folyóirat, vagy még annyi sem akad. Ez — az állománygyarapításban tapasztaltakhoz hasonlóan — arra enged következtetni, hogy az anyagi problémákon kívül a hibák forrását másutt is kell keresnünk, nevezetesen: a járási és megyei *módszertani munka hatékonyságának alacsony voltában*, ami viszont a hálózati központok kis — sőt gyakorlatilag elenyésző — felügyeleti tevékenységével, illetve jogkörével magyarázható.

Az olvasók száma, aránya

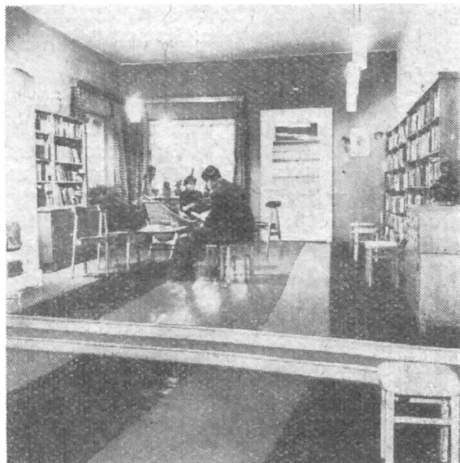
A könyvellátottsághoz hasonlóan alakul a megyék sorrendje a beiratkozott olvasók arányát tekintve is: Szolnokban a lakosság 17,1; Békésben 16,2; Hajdúban 14,3; Pest megyében 11,4%-a tagja az önálló községi könyvtáraknak. (Az 1967-es megyei adatok: Hajdú 18,4; Szolnok 18,3; Békés 17; Pest 12,7%.) Az olvasók összetételéről nem sikerült megbízható képet kapnunk, mivel — statisztikai adatok híján — az életkori és a foglalkozás szerinti megoszlást csak az olvasótáborhoz és nem a népesség megfelelő rétegéhez tudtuk viszonyítani.

Azokban így is levonhatunk bizonyos tanulságot: nevezetesen azt, hogy nem azonos a statisztikai kategóriák értelmezése, ezért a könyvtárak *adatszolgáltatása csak részben megbízható*. Az egymásnak ellentmondó adatok, valamint a közvetlen tapasztalatok szerint a statisztikai rovatok értelmezése — különösen a mezőgazdasági keresők tekintetében — nem egyöntetű. Ezt a kérdést feltétlenül tisztázni kell, s szigorúbb ellenőrzéssel megbízhatóbbá kell tenni a könyvtárak statisztikai adatszolgáltatását, ami egyes esetekben még az olvasók számát tekintve sem megfelelő!

Meg kell még itt jegyeznünk, hogy az olvasótábor nagysága és a beiratkozási díj szedése vagy nem szedése és az olvasók száma között nem találunk egyértelmű összefüggést. Szolnok és Pest megyében mindenütt van beiratkozási díj a vizsgált községekben, Békésben túlnyomó többségben szintén, Hajdúban viszont kevés helyen szednek beiratkozási díjat. Valószínűnek látszik, hogy a *jelenlegi beiratkozási díj egyöntetű megkövetelése* nem gátolná az olvasótábor növekedését.

A forgalom alakulása

Az egy olvasóra jutó évi forgalomban Békés megye vezet 33 kötetel, majd Pest és Szolnok következik, s Hajdú megye 25 kötetel az utolsó. Ezt a mutatószámot általában fontosnak tartják a könyvtári munka intenzitásának meghatározásában, véleményünk szerint ez a viszonyszám

Az Okányi (Békés m.) Községi Könyvtár (Kecskés Máttyás felv.)

nem mond eleget. Különösen akkor, ha meggondoljuk, hogy az országos 24—25 kötetes átlag mellett a vizsgált községekben 40, sőt 49 kötetes kölcsönzési átlaggal is találkozunk.

Az ilyen nagy számok mögött vagy sok rejtett olvasót, vagy számos „megsétálatott”, de el nem olvasott könyvet kell feltételeznünk.

Az ismeretterjesztő művek forgalmának aránya Szolnokban 13,9; Pest megyében 13,7; Hajdúban 12,6; Békésben 12,1%. Ez meglepően alacsony az 1966-os megyei átlageredményekhez viszonyítva. A megyei átlagok ugyanis az ismeretterjesztő irodalom forgalmát tekintve ilyenek: Szolnokban 18,9; Békésben 17,1; Pest megyében 15,6; Hajdúban 13,9%. Az eltérést — véleményünk szerint — a közben megváltozott statisztikai módszer illetve reprezentatív mérőszám okozta — különösen Szolnok és Békés vonatkozásában. Így a kép nem elég pontos, bár az kétségtelenül megállapítható, hogy a községekben elég alacsony az ismeretterjesztő művek forgalma.

Katalógusok

A megvizsgált 92 könyvtár 30,4%-ában semmiféle katalógus nincs, 38,1%-uk csak raktári kartotékkal rendelkezik, s csak a könyvtárak 31,5%-ában található egyéb (szerzői betűrendes, szak-, sorozati) katalógus is.

A könyvtárak katalógusokkal való ellátottsága megyénként a következő:

	Békés (%-ban)	Hajdú (%-ban)	Pest (%-ban)	Szolnok (%-ban)
Semmi	52,4	9,0	45,1	5,2
Csak raktári katalógus	23,8	81,0	35,4	10,5
Egyéb is	23,8	10,0	19,5	84,3

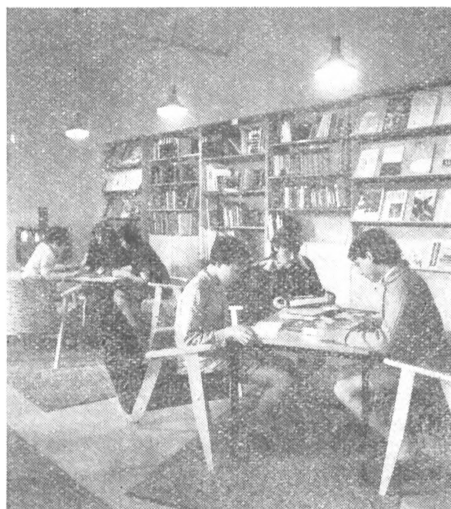
A számok által mutatott kép többnyire a valóságosnál kedvezőbb. Pest megyében — például — az önálló könyvtárak 19,5%-a szerint egyéb katalógusok is volt 1967 elején, holott a megyei könyvtár brigádvizsgálatának adatai szerint akkor még csak a könyvtárak 6%-a rendelkezett ilyenekkel, s év végére is csak a 15,1%-uk. Hasonló a helyzet Hajdúban is, ahol a raktári katalógusok magas száma elfedi azt a tényt, hogy a teljesnek tekinthető katalógusban is a cédulák 15—20%-a annyira hiányos adatokat tartalmaz, hogy ezekre nem lehet újabb katalógusokat építeni. A sok személycsere és a szakképzettség hiánya az állományalakítás mellett a katalógus-építésben érezhetőleg legjobban káros hatását, olyannyira, hogy kérdéses: *az egy személynél működő községi könyvtárakban meg lehet-e oldani egyáltalán ezt a problémát*, vagy örökös újrakezdésekre vagyunk kárhozhatóak. Ezen úgy lehetne segíteni, hogy az ÁKV Könyvtárellátó osztálya a kért cédulákat — visszamenőleg is — a szükséges mennyiségben, s a leszállított könyvektől függetlenül is a könyvtárak rendelkezésére bocsátaná. Ez lenne a lehető leggazdaságosabb megoldás!

Nyitvatartási idő

Szolnok és Hajdú megyében 32, Békésben 30,7, Pest megyében 26,2 óra a könyvtárak nyitvatartási idejének átlaga. Ez nagyjából megegyezik a *Sallai István* cikkében (*Könyvtáros*, 1967. 8. sz.) közölt országos átlaggal. Az eltérések azonban igen nagyok: Békésben például egy 5200 lakosú község könyvtárában 45, egy 10 000-res lélekszámúéban pedig 29 óra a heti nyitvatartási idő. Hajdú megyében az egyik 3600 lakost számláló község könyvtára heti 37 órán át tart nyitva, viszont a 9500 lelkes községben csak 25 óra a könyvtárhasználati idő. Pest megyei példa: 4660 lakosnak 27 óra, 18 000-nek 24 óra jut hetenként könyvtárlátogatásra. S végül Szolnok megyében a 4600-as község lakosaira jutó 28 órással, illetve a 7000-res falu lakosainak rendelkezésére álló 27 órás nyitvatartási idő jelzi az e téren is fennálló *aránytalanságokat*. (Az itt felsorolt könyvtárak közül egyikben sem működik külön gyermekrészleg!)

Ezek a példák azt bizonyítják, hogy a nyitvatartási idő megállapításánál nem vették — s még ma sem veszik — figyelembe a forgalom nagyságát, s a valamikor önkényesen megállapított nyitvatartási időt *gépiesen* évről évre meghagyják.

Nyitvatartási és kölcsönzési idő között azért nem tehetünk különbséget, mivel a legtöbb községi könyvtárban vagy egyáltalán nincs helybenolvasási lehetőség, vagy erre csak a könyvkiválasztó övezet egyik sarkában van mód, miért is községi viszonylatban elképzelhetetlen, hogy egy könyvtár nyitva legyen, de ne kölcsönözzön.

A Komádi (Hajdú m.) Községi Könyvtár olvasóterme (MTI Fotó — Bajkor József felv.)

A Tószegi (Szolnok m.) Községi Könyvtár (MTI Fotó — Bajkor József felv.)

Akárhogy is vélekedünk, kétségtelen, hogy nemcsak a nyitvatartási idő elosztásával, hivatali rendjével vannak problémák, mint azt *Sallai István* — nagyon helyesen — felvetette, hanem az aránytalan — az igényeket messze meghaladó vagy azoktól lényegesen elmaradó — időmennyiséggel is, ami nemcsak az olvasószolgálati munkát befolyásolja, hanem kihatással van a feldolgozó és más tevékenységeire is.

A gyermekek könyvtári ellátása

A vizsgált községek adatai szerint Békésben a falvak 62, Hajdúban 57, Pest megyében 53, Szolnokban pedig 74%-ában 1000 kötetten felüli iskolai könyvtár van. Közismert azonban, hogy az iskolai könyvtárak állománya jórészt kötelező irodalomból áll, elhelyezési körülményeik rosszak, a nyitvatartási idők szűkösek. Ebből eredően az iskolai könyvtárak kihasználtsága és határfoka alacsony. A 14 éven aluliak könyvtári ellátása ezért elsősorban a közművelődési könyvtárakra hárul.

A vizsgált községi könyvtárakban a gyermekolvasók aránya az összes olvasóhoz viszonyítva a következőképpen alakult: Békésben 43,5; Hajdúban 47,5; Pest megyében 44,9 és Szolnokban 39,7%.

Az általános iskolások könyvtári aktivitását azonban csak úgy tudhatjuk meg, ha a gyermekolvasók számát nem a felnőttekéhez, hanem az általános iskolás tanulók számához viszonyítjuk. A két mérőszám közötti különbséget az alábbi táblázat érzékelteti: (A százalékot követő számok a sorrendet mutatják.)

	Az olvasók közül 14 év alattiak (%-ban)		Az általános iskolások közül olvasó (%-ban)	
Békés	43,5	3.	48,6	1.
Hajdú	47,5	1.	47,1	3.
Pest	44,9	2.	41,1	4.
Szolnok	39,7	4.	47,8	2.

A könyvállománynak Békésben 20; Hajdúban 24,7; Pest megyében 25; Szolnokban 21,3%-a ifjúsági mű. Ezek szerint Pest megyében a legjobb a helyzet, és érdekes módon ez mégsem vonzza eléggé a gyermekeket, amint azt az olvasók százalékos megoszlásánál kimutattuk. Ennek egyik oka — általános tapasztalat szerint — az lehet, hogy a gyermekállomány, ha számszerűen nagy is, választék szempontjából szűkös. Másrészt a gyermekállomány egy részét a felnőtt olvasók is rendszeresen kölcsönzik, különösen a községekben, ahol a műveltségi színvonal alacsonyabb, s ahol a gyermekkönyvtári állományt nem lehet úgy elkülöníteni, mint a nagyobb

könyvtárakban. További problémát okoz a gyermekállomány rendkívül gyors rongálódása, ami miatt a könyvek egy része állandóan forgalmon kívül van (kötletésre vagy selejtezésre előkészítve).

A könyvtárak többségében egyáltalán nincs diafilm. A békési könyvtáraknak csak 38, a hajdú-bihariaknak 48, a szolnokiaknak 63, a Pest megyeieknek viszont mindössze 16%-a rendelkezik diafilmekkel. A megvizsgált 92 könyvtár közül 33-ban van diafilm, közülük 15-nek az állománya azonban nem haladja meg a 100-at. Elsősorban ez a szűkösség magyarázza a diafilmek iránti érdeklődés csökkenését.

Tanulások

Elemzésünk, mely az önálló községi könyvtárak 44,4%-ára terjedt ki, nem foglalkozott a könyvtári munka minden területével (szervezés, propaganda, tájékoztatás), elsősorban azért, mert nem állt rendelkezésünkre kellő számú adat. Ezért a községi könyvtárakról rajzolt kép nem teljes, bár véleményünk szerint főbb vonaliban megbízható és hiteles. A vizsgálódás során felmerült problémák nagy hányada nem ismeretlen a közművelődési könyvtárhálózatban dolgozók előtt, így írásunk inkább megerősíti, adataival bizonyítja vagy valószínűsíti, hogy a különböző megyékben fellelhető eredmények és hiányosságok mennyiben tipikusak, általánosak. Az eddig elért eredményeinket sem eltagadni, sem kisebbiteni nem akarjuk, mégis látnunk kell — s talán ez a vizsgálódás legfontosabb következtetése —, *hogy a korszerű könyvtári követelményeknek az önálló községi könyvtárak kb. 70%-a nem felel meg!* A könyvtárak alapterülete átlagosan 130 m²-rel kevesebb a norma alsó határánál, helybenolvasási lehetőség alig van, mindössze 18,4%-uk mondható jól berendezettnek, írógéppel 70, telefonnal 80%-uk nem rendelkezik. A költségvetések egyenetlenek és szűkösek. A könyvtárosok csaknem 60%-a nem rendelkezik megfelelő szakképesítéssel, és 10%-ának csak általános iskolai végzettsége van. Az elmúlt időszakban a könyvtárak 78%-ában egy vagy több személycseré volt. Olvasói katalógussal a könyvtárak kb. 30%-a rendelkezik. A tanácsi kezelés országosan megoldatlan problémája az, *hogy az ellátottsági mutatók, valamint a bérezések rendkívül egyenetlenek és aránytalanok*, nemcsak a különböző megyék, hanem a megyéken belül az azonos lélekszámú községek és az egyforma végzettségű könyvtárosok között is. Az országos irányelvek, de még a rendeletek és miniszteri utasítások is csak részben érvényesülnek, mivel megvalósításukra a hálózati központok nem rendelkeznek sem megfelelő hatáskörrel, sem elegendő energiával.

Arató Attila — Simon Zoltán

Kitüntetések

A művelődésügyi miniszter nyugállományba vonulásuk alkalmából, eredményes munkásságuk elismeréséül *Kenyeres Júliának*, a budapesti Egyetemi Könyvtár főkönyvtárosának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT; *dr. Katona Klárának*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum osztályvezetőjének AZ OKTATÁSÜGY KIVÁLÓ DOLGOZÓJA kitüntetést adományozta; *Barán Dezsőné*t, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum tudományos munkatársát és *Rózsa Kálmánt*, a budapesti Egyetemi Könyvtár raktárosát DICSERETBEN részesítette.

Szabados Árpád ex librise